

Water spiegel

**'Belang van voldoende
en betrouwbaar
drinkwater nóg
meer benadrukken'**

Pieter Litjens,
voorzitter Vewin

vewin

27ste jaargang, nummer 1
maart 2024

Het drinkwater- paspoort van...

● AANTAL GLAZEN

KRAANWATER PER DAG:

2 liter per dag; ik drink niet uit glazen, maar uit een fles.

● OP HET GEBIED VAN DRINKWATER BEN IK TROTS:

dat de natuur ons schoon water biedt en dat moeten we koesteren.

● MIJN SPEERPUNT VOOR HET WATERBELEID IS:

grote vervuilers, zoals de landbouw en de industrie, aanpakken.

● ALS IK AAN DRINKWATER DENK, DAN:

denk ik aan hoeveel rijkdom het ons geeft, maar dat er ook veel werk aan de winkel is, omdat ons drinkwater door het huidige beleid wordt bedreigd.

Naam: Ines Kostić

Functie: Tweede Kamerlid Partij voor de Dieren

Leeftijd: 39

Kennismaking nieuwe voorzitter Vewin

Sinds afgelopen december is Pieter Litjens voorzitter van Vewin. Hij heeft ruim 20 jaar ervaring in het openbaar bestuur: wie is deze hands-on bestuurder en wat is zijn visie op de actuele en urgente kwesties op watergebied?

6

Toezichthouder ILT geeft signaal af

Hoe kijkt inspecteur-generaal Mattheus Wassenaar van ILT naar de drinkwatersector en wat zijn de aandachtspunten voor de komende jaren?

14

Cyberoefening ISIDOOR 2023

Hester Somsen (Ministerie van JenV), Paul Bremer (WBG/WMD) en Matthijs Zwart (Vitens) over de lessons learned tijdens cyberoefening ISIDOOR 2023. 20

Water verbindt, ook in Europa!

In het kader van de komende verkiezingen voor het Europees Parlement presenteren kandidaat-parlementsleden van zes verschillende politieke partijen hun speerpunten op het gebied van duurzaamheid en water.

28

Verder in dit nummer

Den Haag 4 – Kort nieuws 11 – Duurzaam: WML 12

De drinkwaterplek van Anne Swank 18 – Drinkwaterbeeld: Evides 27 – Achterspiegel 32

Drinkwater centraal in Wetgevings- overleg Water

Op 29 januari vond het Wetgevingsoverleg Water plaats in de Tweede Kamer. Er was veel aandacht voor het waarborgen van een toekomstbestendige drinkwatervoorziening. Diverse partijen benadrukten de noodzaak om de beschikbaarheid van drinkwaterbronnen te garanderen en vroegen naar het Actieprogramma beschikbaarheid drinkwaterbronnen 2023-2030.

Een belangrijk onderwerp was de Weighted Average Cost of Capital (WACC). De Tweede Kamer vroeg de minister snel duidelijkheid te verschaffen over de ruimte die drinkwaterbedrijven krijgen. De ChristenUnie diende een motie in – ondersteund door VVD, D66 en NSC – om de drinkwaterbedrijven financiële zekerheid te bieden voor noodzakelijke investeringen vanaf 2025. Op 6 februari werd gestemd over de ingediende moties. Vewin is blij dat de motie rondom de WACC is aangenomen en ziet dit als een belangrijk signaal dat ook de Tweede Kamer vindt dat waterbedrijven noodzakelijke investeringen moeten kunnen doen.

Minister Mark Harbers.

Hidde Heutink, PVV.

Peter de Groot, VVD.

Ines Kostić, Partij voor de Dieren.

Olger van Dijk, NSC.

Geert Gabriëls, GroenLinks-PvdA.

Cor Pierik, BBB.

De VVD diende, gesteund door de ChristenUnie, een motie in die de regering vroeg de dijkversterking bij een drinkwaterpompstation in Bergambacht te prioriteren. Het doel is om hier de kans op overstroming te verkleinen. De minister stemde in met de motie als de gevraagde actie als inspanningsverplichting werd beschouwd. Ook deze motie werd op 6 februari aangenomen.

Zorgplicht drinkwatervoorziening

Een ander punt was de zorgplicht van overheden voor de drinkwatervoorziening. NSC vroeg de minister via de Drinkwaterwet duidelijk te maken dat deze plicht ook geldt voor bedrijven die water van drinkwaterkwaliteit nodig hebben en niet slechts voor huishoudens. De Partij voor de Dieren vroeg de minister hittestress op verhandingen mee te nemen in de herijking van de Nationale klimaatadaptatiestrategie, vanwege mogelijke ongewenste opwarming van drinkwater. De minister stemde in met dit verzoek, waarmee de opwarming van drinkwater wordt betrokken bij de strategie.

Nieuwe voorzitter Vewin

'Belang van **voldoende** en **betrouwbaar** **drinkwater** nóg **meer benadrukken'**

Afgelopen december nam Pieter Litjens de Vewin-voorzittershamer over van Peter van der Velden. Litjens heeft ruim 20 jaar ervaring in het openbaar bestuur: wie is deze hands-on bestuurder en wat is zijn visie op de actuele en urgente kwesties op watergebied?

De nieuwe voorzitter van Vewin, Pieter Litjens (55), heeft ruim 20 jaar ervaring in het lokale en landelijke openbaar bestuur. Na zijn studie politicologie aan de Universiteit van Amsterdam werkte hij in diezelfde stad als assistent van wethouder Pauline Krikke.

Toen hij de dynamiek van het politieke metier zo van dichtbij zag, werd hij zelf ook enthousiast: 'Ik ben een man van de praktijk, van zelf zaken aanpakken en dingen voor elkaar krijgen, dat trekt me erg aan in openbaar bestuur. In 2002 startte ik als stadsdeelwethouder Zuidoost, de Bijlmer, en dat heb ik met veel plezier een jaar of zes gedaan. Daarna was ik vijf jaar burgemeester van Aalsmeer. In 2012 werd ik voor de VVD lid van de Tweede Kamer, tot ik in 2014 werd gevraagd als wethouder Verkeer en Vervoer in Amsterdam. Mijn portefeuille omvatte – naast P&O en Inkoop – onder andere alle infrastructurele werken, waaronder de Noord/Zuidlijn.'

Litjens: 'Vier jaar later maakte mijn partij geen deel meer uit van het college van B en W en heb ik als zzp'er een paar grote bestuurlijke opdrachten uitgevoerd. Leuk om te doen, maar ik miste het wel om deel uit te maken van een groter geheel en samen met collega's onderweg

te zijn en te groeien. In die periode werd ik benaderd voor een baan als directeur bij de stichting CROW, die zich bezighoudt met het ontwikkelen van praktisch toepasbare kennis voor infrastructuur, openbare ruimte, verkeer en vervoer, en werk en veiligheid. Een breed scala aan onderwerpen, waarmee ik allemaal wel ervaring heb gehad in mijn eerdere werk. Vooral de nadruk op praktische toepasbaarheid en maatschappelijke relevantie bij CROW past erg goed bij mij en ik doe dit werk nog steeds met veel plezier.'

'Tegelijkertijd vormen die twee factoren – praktische toepasbaarheid en maatschappelijke relevantie – voor mij ook de link met drinkwater. Drinkwater is een mooi, concreet product, vitale infrastructuur en van groot openbaar belang. Het raakt aan volksgezondheid en stimuleert innovatie. Hier komt alles samen. Dus vervul ik de functie van voorzitter van de Vereniging van waterbedrijven in Nederland graag en met trots! Water was altijd een soort omgekeerde vakantieliefde voor mij. Pas in een ander land, als je elke dag met van die plastic flessen water moet slepen, besef je hoe bijzonder het is dat we in ons land 24/7 heerlijk en betrouwbaar drinkwater uit de kraan hebben, voor een fractie van de kosten in de supermarkt. Ik hecht dan ook enorm veel waarde aan de grote verworvenheid van een goed functionerende en efficiënte openbare drinkwatervoorziening zoals we die in ons land hebben. Daar mogen we best wat trotser op zijn, dat is zeker niet vanzelfsprekend.'

Wat zijn de meest urgente kwesties waar de drinkwatersector nu voor staat?

Litjens: 'Er speelt momenteel van alles, maar het meest urgent is toch wel de waterbeschikbaarheid. De drinkwaterbedrijven hebben bekendgemaakt dat ze moeite hebben om nieuwe woonhuisaansluitingen te realiseren en dat zakelijke klanten in sommige regio's al moeten wachten op een aansluiting of gewoon 'nee' te horen krijgen. De drinkwaterbedrijven kunnen de toenemende watervraag – veroorzaakt door de groei van de bevolking en de economie – op korte en middellange termijn nauwelijks aan, met name vanwege lange procedures voor het bouwen van nieuwe of uitbreiden van bestaande productielocaties en complexe afwegingen met andere belangen. Zelfs als dit binnen de al vergeven winningsvergunningen gewoon mogelijk is, duurt het soms jaren voor er toestemming is van het betrokken gezag, vaak de provincie.'

'Slechte kwaliteit oppervlaktewater leidt tot hogere zuiveringskosten'

**'Meest urgente
probleem is
water-
beschikbaarheid'**

Pieter Litjens.

‘Maar ook op langere termijn zijn er knelpunten, zeker als de grootse woningbouwplannen van de regering doorgaan: er is momenteel simpelweg niet voldoende drinkwater voor al die honderdduizenden nieuwe huizen. Een belangrijke beperkende factor daarbij is dat de drinkwaterbedrijven op dit moment door de wet beperkt worden om voldoende te investeren in benodigde productie en infrastructuur. Daarom zal de minister van IenW meer investeringsruimte moeten creëren, door – op nadrukkelijk en herhaald verzoek van Vewin – de WACC aan te passen. Deze Weighted Average Cost of Capital – ofwel gewogen vermogenskostenvoet – is de maatstaf voor de winstoverslag op de kostendeckende tarieven en bepaalt voor een groot deel hoeveel een drinkwaterbedrijf zelf kan investeren en hoeveel het extern kan lenen. Lange tijd was de lage WACC geen probleem omdat de rente ook laag was, maar nu is dat anders.’

‘Een aanpalend probleem is dat er in het overvolle Nederland onder- en bovengronds steeds minder ruimte is voor de aanleg van infrastructuur, zoals pompstations, transportleidingen en zuiveringen. De concurrentie met landbouw, woningbouw, bedrijventerreinen en de natuur is groot. Ik verwacht dat het rijk hierin een regierol zal nemen en de drinkwatervoorziening als groot openbaar belang meer prioriteit zal toekennen, zoals ook al is gebeurd door het benoemen in de brief ‘Water en bodem sturend’.’

Kwaliteit van de bronnen

‘Het andere prangende vraagstuk van dit moment is de waterkwaliteit. Die is in Nederland, zeker wat het oppervlaktewater betreft, nog steeds ver onder de maat. En de sluipende vergrijzing van het grondwater baart ook grote zorgen. We voldoen nog bij lange na niet aan de Europese normen van de Kaderrichtlijn Water en het ziet er ook niet naar uit dat we dat op tijd wél zullen doen. De drinkwaterbedrijven hebben meer en complexere zuiveringsstappen nodig om van oppervlaktewater en grondwater drinkwater te maken, doordat er steeds meer vervuilende stoffen in deze twee belangrijke bronnen voorkomen. Het gaat dan om ongewenste emissies uit de landbouw, zoals bestrijdingsmiddelen, en nitraten, maar ook om vergunde industriële lozingen zoals PFAS, en diffuse verontreinigingen zoals resten van medicijnen. De drinkwatersector blijft hameren op een bronaanpak, onder het motto: ‘Wat er niet inkomt, hoeven wij er niet uit te halen!’. Met enig ongeloof heb ik dan ook de beslissing van de Europese Commissie gelezen om het voorstel voor de nieuwe pesticidenverordening in te trekken...’

‘Dit geeft ook meteen een belangrijk raakvlak tussen waterkwantiteit en -kwaliteit en financiën: door de steeds slechtere kwaliteit van de bronnen voor drinkwaterproductie, moeten de drinkwaterbedrijven meer geld uitgeven aan een grotere zuiveringsinspanning, bijvoorbeeld voor extra zuiveringsstappen of ontwikkeling en toepassing van nieuwe technieken.’

Wat kan een organisatie zoals Vewin hierin betekenen?

Litjens: ‘Samen sta je altijd sterker. Natuurlijk zijn er verschillen tussen de tien drinkwaterbedrijven, maar er is vooral een grote gemene deler: ze willen gewoon 24/7 voldoende goed en gezond drinkwater maken voor Nederland. Vewin agendeert onderwerpen en brengt gesprekken op gang. We zijn een vereniging die de gemeenschappelijke standpunten, meningen en wensen van de drinkwatersector onder de aandacht brengt van de politiek, het bestuur en het publiek. We zien gelukkig ook dat het onderwerp ‘drinkwater’ in de media de laatste tijd meer aandacht krijgt – en terecht!’

Wat gaat u als eerste doen als voorzitter?

Litjens: ‘Kijk, die drinkwaterbedrijven hoeft ik niks te vertellen, die weten heel goed wat ze moeten doen. En het bureau van Vewin in Den Haag en Brussel functioneert volgens mij ook prima. Ik zie het vooral als mijn taak om goed te luisteren, mensen en ideeën met elkaar te verbinden en vooral: samen verder te komen. Ik ben nu eerst met een uitgebreid kennis-makingsronde bezig en zal waar ik kan mijn bestaande netwerk inzetten voor de drinkwatersector. Ik ben van mening dat we in Nederland trots mogen zijn op hoe de drinkwaterbedrijven hun taak vervullen, en als ik kan helpen dat wat meer over het voetlicht te brengen, zal ik dat zeker doen!’

WATER IN ACTIE

Samen met de Unie van Waterschappen lanceerde Vewin het actieprogramma 'Water in actie', gericht op het nieuwe kabinet. Gedurende een week lang vroegen Vewin en de Unie van Waterschappen aandacht voor het beschermen van drinkwaterbronnen en het zorgen voor voldoende ruimte voor water.

Schoon drinkwater en droge voeten zijn niet vanzelfsprekend en staan onder druk. De opgaven rond waterbeschikbaarheid en de waterkwaliteit zijn groot. Drinkwaterbedrijven en waterschappen kunnen niet in hun eentje de garantie geven

dat er altijd voldoende, schoon water is in Nederland. Om de urgentie onder de aandacht te brengen hebben de waterschappen en drinkwaterbedrijven het actieprogramma ook aangeboden aan de Tweede Kamer.

BNR besteedde tijdens deze week aandacht aan de diverse watervraagstukken en ook op sociale media was er weer veel aandacht voor (drink)water. Daarnaast was in de Malietoren in Den Haag een gigantische emmer geplaatst om visueel weer te geven hoeveel drinkwater één persoon per jaar gebruikt: 52.000 liter ofwel 52 m³.

Waterkringloop verder gesloten: tot 90% hergebruik spoelwater

In Waterproductiebedrijf Heel, in de buurt van het Midden-Limburgse Roermond, maakt WML drinkwater van Maaswater. Na selectieve inname van het oppervlaktewater in spaarbekken De Lange Vlieter wordt oeverfiltraat via beluchting/ontgassing, snel(zand)filtratie, actieve koolfiltratie en behandeling met uv gezuiverd tot drinkwater.

De met ijzer en mangaan vervuilde zandfilters spoelt WML periodiek terug. Het vuile spoelwater werd tot voor kort na een ultrafiltratie-behandeling (UF) gereinigd en naar het spaarbekken gebracht. Uit oogpunt van het sluiten van de waterkringloop en nuttig gebruik van het gefiltreerde spoelwater heeft WML besloten dit water voortaan te

hergebruiken. Daarom wordt deze (permeaat)stroom teruggevoerd naar het primaire proces en samengevoegd na de ruwwatercascade, direct vóór de voorfilters. WML heeft hiermee bewust gekozen om het risico op microbiologische besmetting tot een minimum te beperken. Het permeaat passeert dan – gemengd met ruwwater

vanuit de cascade – namelijk nogmaals de bestaande zuiveringsprocessen. De huidige UF verwerkt jaarlijks 300.000 m³ vuil spoelwater. Hiervan wordt circa 85 tot 90% hergebruikt.

wml
Limburgs drinkwater

Toezichthouder geeft signaal af

Mattheus Wassenaar, inspecteur-generaal van de Inspectie Leefomgeving en Transport.

ILT: dringend beroep op provincies voor veiligstellen beschikbaarheid drinkwater

Sinds 16 oktober 2023 is Mattheus Wassenaar inspecteur-generaal van de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT), de toezichthouder voor de drinkwaterbedrijven. Hoe kijkt de inspectie naar de drinkwatersector en wat zijn de aandachtspunten voor de komende jaren?

Met 1.600 medewerkers werkt de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) dagelijks aan veiligheid, vertrouwen en duurzaamheid in transport, infrastructuur, milieu en wonen. Het aandachtsgebied van de ILT omvat zo'n 160 onderwerpen, waaronder geluids-overlast in de luchtvaart, vaartijden in de binnenvaart, taxivergunningen, woningcorporaties, vervoer van gevaarlijke stoffen, afval, genetisch gemodificeerde organismen, energielabels van woningen en drinkwater.

Inspecteur-generaal Mattheus Wassenaar: 'Veel van de onderwerpen waar de ILT toezicht op houdt, raken de inwoners van ons land elke dag. Goede vergunningverlening, stevig toezicht en effectieve handhaving zijn cruciaal om de veiligheid en kwaliteit van de leefomgeving te waarborgen. Dit geldt zeker ook voor de drinkwatersector. De wettelijk vastgelegde rapportages – een jaarlijkse kwaliteitsrapportage en een driejaarlijkse prestatievergelijking – en gesprekken met bestuurders en interne toezichthouders van de drinkwaterbedrijven geven ons een helder beeld van de sector. Gelukkig hebben de meeste drinkwaterbedrijven hun reguliere bedrijfsvoering op orde, daar maken we ons in het algemeen geen zorgen over. We hoeven de sector niet continu 'in de nek te hijgen' en kunnen vanaf een zekere afstand meer reflectief toezicht uitvoeren. Als toezichthouder kijk je ook naar de langere termijn: waar liggen de risico's en mogelijke knelpunten in de toekomst? De ILT vormt eigenlijk de ogen en oren van de minister: onze inspecteurs staan midden in de samenleving om maatschappelijke ontwikkelingen en signalen op te pikken. Als wij daar dan aanleiding voor zien, komen we over een bepaald onderwerp met een signaalrapportage aan de minister en daarmee indirect ook aan de Tweede Kamer. Dat hebben we medio januari 2024 gedaan voor drinkwater, omdat we ons zorgen maken over de drinkwatervoorziening op middellange en lange termijn.'

Drinkwater wordt steeds schaarser, aldus de ILT in de signaalrapportage. Als er geen actie wordt ondernomen, ontstaat er vanaf 2030 een structureel tekort aan drinkwater in Nederland. Drinkwaterbedrijven zijn op zoek naar nieuwe drinkwaterbronnen vanwege een toenemende vraag naar drinkwater. Zij moeten intensieve uitbreidings- en vervangingsopgaven uitvoeren om de kwaliteit en continuïteit van de drinkwatervoorziening veilig te stellen. Vanwege moeizame vergunningstrajecten ervaart de helft van de drinkwaterbedrijven nu al problemen om hun reserves op peil te houden. De ILT constateert dat provincies hun verantwoordelijkheid moeten nemen om de drinkwatervoorziening veilig te stellen. Minister Harbers van Infrastructuur en Waterstaat heeft de signaalrapportage 'Drinkwater wordt steeds schaarser' doorgestuurd naar de Tweede Kamer.

Provincies: neem verantwoordelijkheid

De provincies moeten een vergunning verlenen om water te winnen. Vergunningen voor uitbreiding of vervanging worden nu niet of laat afgegeven, omdat er in de afweging van de provincie andere belangen concurreren, zoals het voorkomen van schade aan woningen en natuur. De inspectie ziet dat drinkwater hierdoor onvoldoende prioriteit heeft bij provincies. Ook constateert de inspectie dat de coalitieakkoorden van de Gedeputeerde Staten drinkwater nauwelijks noemen. Wassenaar: 'Bij de Provinciale Statenverkiezingen in 2023 was er weinig aandacht voor drinkwater en ook in de plannen voor de komende jaren zien we dit onderwerp niet veel terugkomen. Natuurlijk moeten de provincies meerdere belangen afwegen, maar wij hadden niet de indruk dat de positie van water voldoende werd meegenomen. Ik heb wel het idee dat ons signaal nu bij het IPO en bij de afzonderlijke provincies is geland. Dat betekent niet dat de problemen meteen zijn opgelost, maar het is in ieder geval geagendeerd. Het principe 'water en bodem sturend' is nog relatief nieuw, dus daar hebben wij extra aandacht voor gevraagd. Drinkwater is immers een eerste levensbehoefte en een groot publiek belang, waarvoor de provincies een grote verantwoordelijkheid dragen.'

De ILT doet een dringend beroep op provincies om vanuit hun zorgplicht uit de Drinkwaterwet te zorgen voor noodzakelijke randvoorwaarden om de drinkwatervoorziening veilig te stellen. De ILT doet nader onderzoek

'Drinkwater wordt steeds schaarser'

Mattheus Wassenaar.

bij de provincies en spreekt hen indien nodig individueel aan op hun zorgplicht. Wassenaar: 'Er roepen momenteel in het publieke domein veel en grote onderwerpen om aandacht: woningbouw, klimaatadaptatie, energietransitie, stikstofproblematiek, landbouwhervorming. Wij hebben in die discussie de drinkwatersector een luider stem willen geven, vanwege het grote belang van schoon en voldoende drinkwater voor alle Nederlanders.'

Hoe kan de ILT bijdragen aan de continuïteit en de leveringszekerheid van drinkwater?

Wassenaar: 'Zoals gezegd hebben wij naast het daadwerkelijke toezicht vooral een signalerende en agenderende taak. Daarnaast kunnen we het gesprek tussen de provincies, de drinkwaterbedrijven en de andere stakeholders een duwtje in de goede richting geven. Zo zijn we nu met bestuurders van drinkwaterbedrijven en provincies in gesprek over hun verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld op het gebied van schoon water. Daarnaast heeft de ILT een taak op het gebied van toezicht op en verbetering van de vergunningverleningsprocessen bij gemeenten en provincies in het algemeen, dus daar kunnen we het drinkwaterbelang in meenemen. Een bekend probleem is dat het voor de drinkwaterbedrijven veel tijd en moeite kost om vergunningen voor uitbreiding van infrastructuur te krijgen of zelfs om binnen bestaande waterwinvergunningen niet-gebruikte ruimte te mogen gebruiken. Wij kunnen aangeven dat vergunningstrajecten te lang duren, maar uiteindelijk gaat het om de prioriteitstelling bij de vergunningverlener, dáár worden de keuzes gemaakt.'

Drinkwaterbedrijven: knelpunten beter in beeld brengen

Drinkwaterbedrijven stellen elke vier jaar een leveringsplan op met daarin de bedrijfsvoering onder normale en bijzondere omstandigheden. Wassenaar: 'Wij hebben geconstateerd dat de knelpunten in de beschikbaarheid en kwaliteit van drinkwaterbronnen inmiddels veel groter zijn dan in de huidige leveringsplannen van de drinkwaterbedrijven uit 2020 is voorzien. Daarom heeft de ILT er bij de drinkwaterbedrijven op aangedrongen om bij de eerstvolgende leveringsplannen in 2024 de actuele knelpunten en mogelijke oplossingen voor de drinkwatervoorziening beter in beeld te brengen. Dit gaan we zwaar laten meewegen in de beoordeling van de plannen. Een ontwikkeling die we ook met veel belangstelling volgen, is die van de waterbesparing. De noodzaak van verstandig omgaan met water onderschrijven we natuurlijk. Daarbij kijken we wel kritisch naar eventuele gezondheidsrisico's en de kosten bij de verschillende methoden.'

Een ander aandachtspunt voor de ILT is cyberveiligheid. Gezien de geopolitieke ontwikkelingen wordt dit steeds belangrijker voor alle vitale sectoren en dus ook voor de drinkwatervoorziening. Actueel zijn verder de PFAS-problematiek en de steeds grotere zuiveringsopgave voor de drinkwaterbedrijven. Wassenaar: 'Als ILT zien we dit probleem ook en zetten we waar nodig ons reguliere toezicht en advisering in. Het landschap qua vergunningverlening en toezicht op lozingen is vrij complex. We verkennen daarom intensief wat we nog meer kunnen bijdragen. We spreken ook met de drinkwatersector over hun inzet bij de zuiveringsopgave. In onze reflecties kunnen we op dit gebied ook signalen aan de minister en daarmee de Tweede Kamer afgeven, bijvoorbeeld over de onwenselijkheid van 'end-of-pipe'-oplossingen of de voordelen van een bronaanpak. Op het gebied van de kwaliteitseisen uit de Kaderrichtlijn

Water kunnen wij kijken of het toezicht en de vergunningverlening voldoende zijn toegesneden op het bereiken van de waterkwaliteit die we willen of moeten hebben.'

Zijn de drinkwaterbedrijven volgens u in staat om alle uitdagingen het hoofd te bieden?

Wassenaar: 'De drinkwatersector is een gezonde en goed functionerende sector. De drinkwaterbedrijven hebben zelf een rol te vervullen, maar de complexe problematiek die nu op ons afkomt, kunnen zij niet alleen oplossen, daar zijn alle stakeholders bij nodig: provincies en gemeenten, maar ook waterschappen, eindgebruikers en het rijk. Niet voor niets hebben we tegenwoordig een minister van Ruimtelijke Ordening: gegeven de schaarste die er in Nederland is op het gebied van ruimte, is er ook meer behoefte aan centrale sturing. Ik verwacht dat we deze uitdagingen samen zeker kunnen tackelen.'

Bio Mattheus Wassenaar

Dr. Mattheus Wassenaar (1970, Harlingen) studeerde Algemene Economie en Econometrie aan de Rijksuniversiteit Groningen en behaalde zijn PhD Economie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Hij werkte onder meer als directeur Audit & Concerncontrol bij de Dienst Justitiële Inrichtingen en als plaatsvervangend directeur Financieel-Economische Zaken bij het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Ook was hij lid van de raad van bestuur van de Amsterdamse zorgaanbieder Amsta. Daarna vervulde hij op het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat de functie van directeur Informatie, Netwerken en Programmering en was hij plaatsvervangend inspecteur-generaal bij de ILT.

De drinkwaterplek van... Anne Swank

‘Water verbindt alles’

Anne Swank (29) werkt via het Nationaal Watertraineeship inmiddels twee jaar bij PWN, momenteel als beleidsadviseur Drinkwater. Ze is projectcoördinator EU bij het demonstratieproject LIFE WATERSOURCE voor de ontwikkeling van de Klimaatbuffer IJsselmeer en onderzoekt onder andere de mogelijkheden van natuurlijke voorzuivering van oppervlaktewater.

Wat maakt deze plek voor jou zo bijzonder?

‘Ik sta hier op de dijk bij onze productielocatie in Andijk. Aan de ene kant zie je onze belangrijkste bron, het IJsselmeer, aan de andere kant het huidige procesbekken: de eerste stap in ons zuiveringsproces. Het water dat we hier innemen voor de drinkwaterproductie, moeten we steeds intensiever zuiveren. Daarom gaan we met het demonstratieproject LIFE WATERSOURCE op kleine schaal kijken wat er gebeurt als we dat IJsselmeerwater eerst door een natuurlijk zuiverend landschap laten stromen vóór het in onze procesbekkens komt. Daarnaast onderzoeken we onder andere de mogelijkheden van oeverfiltratie. Het onderzoek wordt gefinancierd door de Europese Unie en is nodig voor de ontwikkeling van Klimaatbuffer IJsselmeer. Deze omvat – naast natuurlijke voorzuivering – de aanleg van drie extra voorraadbekkens en een extra voorzuivering op basis van

oeverfiltratie. Dat moet ervoor gaan zorgen dat voldoende IJsselmeerwater van de juiste kwaliteit beschikbaar blijft om drinkwater voor Noord-Holland van te maken. Met de Klimaatbuffer ontstaan bovendien nieuwe leefgebieden voor planten en dieren en wordt de ecologie van het IJsselmeer versterkt.’

Waarom heb jij gekozen voor de watersector?

‘In mijn studie Bodem, Water en Atmosfeer en mijn master Hydrologie hield ik me in de breedte bezig met het onderwerp water, vanuit natuurlijke processen. Ik ben zelf altijd op zoek naar kansen om te groeien en ik kende een aantal studenten die het Nationaal Watertraineeship volgden. Wat me bij PWN vooral aantrekt,

'Demonstratie- project **LIFE** **WATERSOURCE** bij **PWN**'

is de combinatie van inhoudelijke en persoonlijke ontwikkeling. PWN vindt deze traineeships heel belangrijk en dat merk je: ik krijg echt veel ruimte voor groei en eigen initiatief. Ik vind het superleuk om bij PWN met behulp van de kracht van de natuur aan de toekomstige drinkwatervoorziening te werken. Water is zo belangrijk, het verbindt alles. En drinkwater is natuurlijk een eerste levensbehoefte, dat maakt hier werken echt maatschappelijk relevant.'

'Via het Nationaal Watertraineeship heb je ook regelmatig contact met andere trainees, die bijvoorbeeld bij waterschappen, natuurbeheerders of gemeenten werken. Eén dag per week is onze 'traineedag', dan hebben we gezamenlijke trainingen, een themadag, een werkbezoek of een project bij de organisatie van een andere trainee uit de groep. Zo krijg je op meerdere plekken een kijkje in de keuken en bouw je tegelijk aan je netwerk.'

A portrait of Hester Somsen, a woman with shoulder-length brown hair, wearing a green textured blazer over a black top. She is smiling and looking towards the camera. The background is a blurred outdoor setting with green foliage.

'Mogelijke maatschappelijke impact meteen meenemen in informatiedeling'

Hester Somsen, plaatsvervangend NCTV en directeur Cybersecurity, Weerbaarheid Statelijke Dreigingen en Economische Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Digitale dreigingen nemen toe, daarom is het goed om cyberscenario's te oefenen en daar lessen uit te trekken. Meer dan 3.000 personen van zo'n 120 organisaties uit de publieke en private sector namen afgelopen december deel aan de cyberoefening ISIDOOR 2023. De deelnemers kwamen uit 12 verschillende sectoren, zoals telecom, energie, financiën, transport en natuurlijk drinkwater. Ook ministeries, veiligheidsregio's en politie deden mee aan de oefening.

Het doel van een oefening zoals ISIDOOR 2023 is om de informatie-uitwisseling, samenwerking en nationale opschaling bij een cybercrisis te beoefenen en bij te dragen aan brede bewustwording bij de diverse stakeholders. Alle drinkwaterbedrijven namen deel aan de oefening. ISIDOOR 2023 maakte (weer) duidelijk dat een cybercrisis in een zeer korte tijd ernstige fysieke effecten kan hebben op verschillende plekken in de maatschappij. De oefening werd georganiseerd door de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) en het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC), ondersteund door het Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement COT en Fox-IT.

'Naast dat het uniek is om met zo een groot aantal deelnemers uit al die verschillende sectoren een cybercrisis te oefenen, is vooral het oefenen zelf belangrijk', aldus Hester Somsen, plaatsvervangend NCTV en directeur Cybersecurity, Weerbaarheid Statelijke Dreigingen en Economische Veiligheid bij het ministerie van Justitie en Veiligheid. 'Cyberaanvallen zijn vrij onzichtbaar, houden zich niet aan grenzen en de effecten verspreiden zich in hoog tempo. Daarom ben ik ook trots dat we met zo'n enorme groep hebben kunnen oefenen. Iedereen is namelijk een potentieel slachtoffer van een cyberaanval. Een cybercrisis 100% voorkomen lukt niet, wel is het mogelijk om de impact te verkleinen. Door je goed voor te bereiden, kunnen we elkaar beter beschermen.'

Vooruitlopend op de evaluatie aan de Tweede Kamer; wat zijn volgens u de belangrijkste lessen uit ISIDOOR 2023?

Somsen: 'Uiteindelijk is één van de doelen van zo'n oefening om erachter te komen hoe er gereageerd wordt als er een kwetsbaarheid optreedt die zich manifesteert in verschillende systemen. Niet alleen bij organisaties afzonderlijk, maar vooral ook in de hele keten. Het is belangrijk dat er vanuit de sectoren een informatiestroom op gang komt richting het NCSC, zodat daar een breed beeld ontstaat van de technische situatie. Ten opzichte van de vorige ISIDOOR-oefening zien we hier een flinke verbetering: er kwam veel informatie binnen en de NCSC kon dit ook snel verwerken tot een algemeen beeld.'

Aandachtspunt: NIS2

'We zijn verheugd dat steeds meer partijen deelnemen aan deze oefening, maar er is hier ook een aandachtspunt. Door de komst van de nieuwe NIS2-wetgeving neemt de scope van het NCSC toe, waardoor véél meer bedrijven en organisaties meldingen zullen maken van incidenten. We zullen de komende jaren goed moeten gaan kijken hoe we dat efficiënt en effectief gaan organiseren.'

Impactinformatie sneller meenemen

'Belangrijke les is dat bedrijven en organisaties moeten blijven investeren in informatiedeling en aansluiting op landelijke informatiestromen. Daarbij gaat het niet alleen om technische informatie, maar juist ook om informatie over de bredere gevolgen en de mogelijke impact van een incident of crisis op de maatschappij. Bij een oefening of tijdens een echte crisis wordt er binnen de ICT-lijn met man en macht gewerkt aan het verhelpen van het probleem en het tegengaan van verdere besmettingen. Door deze focus duurt het soms enige tijd voordat signalen dat er iets ernstigs aan de hand is, de eigen crisisorganisatie of het hogere management bereiken. Terwijl het juist belangrijk is dat dit snel gebeurt, omdat dáár een breder beeld over mogelijke maatschappelijke impact moet worden gevormd en gedeeld met de buitenwereld. In de oefening zagen we dat er discrepantie ontstond tussen het beeld aan de technische kant en in de maatschappij. De IT-professionals hadden een oplossing voorhanden om de zaak onder controle te brengen, terwijl er in het land en in de media juist grote onrust ontstond. Door betere informatiedeling en het tijdig bij elkaar brengen van beide gegevensstromen kunnen we dit nog beter managen.'

Scenario's uitwerken

'Een andere les is dat we ook bij een cybercrisis meer met scenario's moeten gaan werken. Er zijn zeker aan het begin van een crisis veel onzekere variabelen, waardoor niet meteen duidelijk is wat de impact kan zijn. Het Landelijk Crisisplan Digitaal, LCP Digitaal, bevat al bouwblokken waaruit een bepaald scenario kan worden samengesteld. We gaan nu onderzoeken of we een aantal scenario's tevoren al verder kunnen uitwerken en daarna ook beoefenen.'

Prioritering hulp en bijstand

Somsen kijkt tevreden terug op ISIDOOR 2023: 'We zien dat de deelnemers snel de nodige technische informatie doorspeelden aan het NCSC; dat betekent dat mensen elkaar weten te vinden, ook buiten de eigen organisatie. Andersom werd er vanuit de deelnemers duidelijk een beroep gedaan op het NCSC om regie te nemen. Een punt van aandacht is nog wel dat er bij krapte in cybersecurity-expertise en ondersteuning een betere afweging kan worden gemaakt in de prioritering. Het LCP Digitaal bevat nu een vrij generiek afwegingskader dat we wat specifiekere zullen moeten maken, tot een soort verdringingsreeks. Ik moet daarbij zeggen dat elke crisis in de praktijk anders uitpakt, dus het zal altijd afhangen van de exacte omstandigheden: wie is het meest getroffen, is er cybersecurity-capaciteit bij een organisatie zelf, zijn er mogelijkheden om over te gaan tot handmatige bediening, enzovoort. Hierbij moet je ook rekening houden met cascade-effecten tussen verschillende sectoren en de bredere context. Als de elektriciteitsvoorziening of de telecom uitvallen, hebben we over de hele linie een probleem. Dus moet je ook kijken naar back-up mogelijkheden en noodvoorzieningen. Ik verwacht dat drinkwater vrij hoog op dit lijstje komt, maar uiteindelijk blijft dit een politieke afweging binnen de nationale crisisorganisatie.'

Waar zou wat u betreft in een volgende ISIDOOR-oefening de nadruk op moeten liggen en hoe nu verder?

Somsen: 'Jaarlijks publiceert de NCTV het Cybersecuritybeeld Nederland; nieuwe inzichten daaruit nemen we mee in de volgende editie van ISIDOOR. We blijven verder nadruk leggen op het samenbrengen van de technische en impactinformatie, dus dat zal zeker terugkomen in ISIDOOR 2025. Wat we sowieso gaan doen, is de bevindingen uit het Evaluatierapport vertalen naar een update van het LCP Digitaal en dit delen met onze stakeholders. Ook gaan we meer aandacht geven aan cross-sectorale samenwerking, bijvoorbeeld bij lokale of regionale oefeningen, op basis van het LCP. Ook in onze departementale Academie voor Crisisbeheersing nemen we de lessons learned uit ISIDOOR 2023 mee in de oefen-elementen. We onderzoeken nog de mogelijkheden om deze informatie te delen met andere stakeholders, via hun ISAC's, de Information Sharing and Analysis Centers.'

U vertrekt later dit jaar bij de NCTV, dus dit was uw laatste ISIDOOR: heeft u nog een boodschap voor de drinkwatersector?

'Blijf oefenen en trainen! En onderzoek of je organisatie valt onder de NIS2, want dan gaan er extra voorwaarden gelden, zoals een zorg- en meldplicht. Ook wordt er meer gevraagd op het gebied van risicomanagement en opleidingen. Het wordt dus allemaal een stuk serieuzer. Maar of je nu wel of niet onder die regels valt: organisaties kunnen door cyberaanvallen out of business gaan. Dat heeft deze oefening wederom duidelijk gemaakt. Wacht dus niet tot de volgende oefening om je verder voor te bereiden. We moeten allemaal nú aan de slag om samen onze cybersecurity op orde te brengen!'

'Wacht niet tot de volgende oefening om je verder voor te bereiden'

'Technische en impactinformatie sneller combineren en delen'

Verwacht het onverwachte

'We zien dat cybercriminelen steeds slimmer te werk gaan. Dat is ook te verwachten omdat er veel geld mee te verdienen valt. De keerzijde is veel schade voor organisaties en onze maatschappij. Het is daarom belangrijk dat we onze weerbaarheid vergroten, want de veiligheid van digitale processen is en blijft verbonden met de nationale veiligheid. Ons land, iedere sector en iedere organisatie maakt meer dan ooit deel uit van een digitaal ecosysteem. Een netwerk van bedrijven, producten, leveranciers en toepassingen die digitaal met elkaar zijn verbonden, zorgt voor kennis- en schaalvoordelen, maar leidt ook tot risico's en kwetsbaarheden. Door de nauwe online verwevenheid kan iedereen de gevolgen ervaren van een cyberincident dat op het eerste gezicht ver weg lijkt. (...) Kortom, verwacht het onverwachte.'

*Pieter-Jaap Aalbersberg,
Nationaal Coördinator
Terrorismebestrijding en
Veiligheid*

Goed oefenen is om meerdere redenen belangrijk

*Paul Bremer (Waterbedrijf Groningen/WMD) en
Matthijs Zwart (Vitens): 'Je moet elkaar blindelings weten te vinden.'*

Alle tien Nederlandse drinkwaterbedrijven en Vewin deden mee met de grote cybersecurity oefening ISIDOOR 2023. Wat waren hun ervaringen en de lessons learned, en hoe verliep de samenwerking binnen het 'eigen' Netwerk Cybersecurity?

Paul Bremer (Waterbedrijf Groningen/WMD) en Matthijs Zwart (Vitens) kijken terug op een geslaagde oefening. 'Alles ging op zwart!'

Cyberaanvallen hebben een steeds grotere impact op systemen, organisaties en de maatschappij. Door ketenafhankelijkheid kan een kleine digitale verstoring grote gevolgen hebben in de fysieke wereld. Dit kan leiden tot maatschappelijke ontwrichting. Om goed voorbereid te zijn, is oefenen zeer belangrijk: als er écht iets aan de hand is, moet je weten wat je zelf moet doen, maar moet je de relevante andere partners ook snel weten te vinden.

Netwerk Cybersecurity Drinkwater

Naar aanleiding van eerdere oefeningen werken de drinkwaterbedrijven sinds 2022 op cybergegebied onder coördinatie van Vewin nauw samen in hun eigen Netwerk Cybersecurity. Doel van dit netwerk is om bij (dreigende) cybercrises een goede inhoudelijke en tijdige informatievoorziening op tactisch niveau te borgen binnen de drinkwatersector én richting de ministeries van IenW en JenV. Dit vindt plaats door met input vanuit het netwerk – bestaande uit de Chief Information Officers (CIO's) en/of de Chief Information Security Officers (CISO's) van de tien drinkwaterbedrijven – een integraal situatiebeeld op te stellen. Dit beeld moet inzicht geven in eventuele risico's in de continuïteit van de drinkwatervoorziening en in hulpvragen richting de collega-drinkwaterbedrijven of het rijk.

ISIDOOR 2023

Het doel van ISIDOOR 2023 was om de informatie-uitwisseling, samenwerking en nationale opschaling bij een cybercrisis te oefenen en bij te dragen aan brede bewustwording bij de diverse stakeholders. Alle drinkwaterbedrijven en de branche namen deel aan de oefening.

Paul Bremer, sectormanager Services & ICT van de drinkwaterbedrijven Waterbedrijf Groningen en WMD: 'Deelname aan een grote oefening zoals ISIDOOR kost veel voorbereidingstijd, maar levert ook veel op. Binnen onze sector weten we elkaar goed te vinden, via ons 'eigen' Netwerk Cybersecurity. Contacten met de andere sectoren verlopen via Information Sharing and Analysis Centers (ISAC's), zoals Keren & Beheren of Financial Services. Gedeelde kennis is belangrijk om de digitale weerbaarheid van je eigen organisatie te vergroten en zelfs essentieel om een grote crisis het hoofd te kunnen bieden. En zeker partijen zoals banken beschikken over veel kennis en mankracht, dus is het goed om ook hun informatie en visie te krijgen. Ook omdat sommige spelers dingen eerder signaleren. Bij deze oefening bleek weer eens hoe belangrijk het is om te snappen wat er gebeurt: je hebt een breder beeld nodig. Tegelijkertijd kun je je daar ook weer niet op blindstaren: je moet in de eerste plaats je eigen problemen oplossen.'

Zijn collega Matthijs Zwart, CIO/CISO bij Vitens, beaamt dat: 'Daarom beoefenen wij ook zelf elk jaar verschillende scenario's, binnen ICT, maar ook breder: wij hanteren in onze calamiteitenorganisatie een 'all-hazards approach'. De meeste pogingen om ons digitaal aan te vallen, worden afgevangen door technische maatregelen, zoals firewalls. Daarnaast hebben we organisatorische en procedurele maatregelen. En tot slot, als het dan een keer misgaat, moet je kunnen terugvallen op de kennis en ervaring die je hebt opgedaan met oefenen en trainen.'

Matthijs Zwart.

Paul Bremer.

Bremer: 'Het leuke van de oefening was dat er verschillende scenario's en voorvallen door elkaar liepen, die ook niet altijd met elkaar te maken bleken te hebben. Dat is goed, omdat ook in een echte crisis verschillende dingen tegelijk kunnen gebeuren en je hoofd- en bijzaken moet leren scheiden.'

Rode knop

Zwart: 'Vitens heeft er mede daarom voor gekozen om bij ISIDOOR de volledige calamiteitenorganisatie te testen, dus niet alleen het Cyber Incident Response Team (CIRT). Eén van de eerste maatregelen is natuurlijk het isoleren van de productie van de rest van het IT-landschap: de zogeheten 'rode knop'. Ons centrale dashboard gaat dan compleet op zwart. We hebben dit keer de knop echt ingedrukt om te kijken hoelang we dat konden volhouden. Dit doen we in onze vaste jaarlijkse oefeningen ook, maar dan is het aangekondigd en voorbereid, en deze keer niet. In het hele verzorgingsgebied moesten medewerkers naar productielocaties toe om systemen ter plekke uit te lezen, als daar aanleiding toe was. De drinkwaterproductie liep ongestoord door.'

Waarom is oefenen met cyberscenario's zo belangrijk?

Bremer: 'De processen in onze sector worden volledig digitaal aangestuurd en zijn dus kwetsbaar voor cyberaanvallen. We werken inmiddels in een soort semi-oorlogssituatie op het gebied van cybersecurity, waarbij we dagelijks vele tientallen cyberaanvallen te verduren krijgen. Het is dus superbelangrijk om samen te oefenen. Het dwingt je goed na te denken over je digitale veiligheid en mogelijke kwetsbaarheden. En het bereidt de organisatie natuurlijk voor op een echte crisis.'

Zwart: 'Dat klopt, de risico's zijn reëel en oefenen is essentieel om je weerbaarheid te testen en te vergroten. Er zijn allerlei partijen – cybercriminelen maar ook statelijke actoren – die het op onze vitale infrastructuur hebben gemunt. Daarom is het zo belangrijk om te oefenen, zodat je elkaar in geval van een crisis blindelings weten te vinden. Doordat deze oefening zo realistisch en professioneel is uitgevoerd en er veel collega's aan meededen, was het trouwens ook een goede security awareness-campagne met een grote uitstraling binnen ons hele bedrijf.'

Eén van de sectorbrede oefendoelen voor de drinkwaterbedrijven was het beoefenen van het eigen Netwerk Cybersecurity: hoe is dat gegaan?

Bremer: 'Daar zijn we heel tevreden over. Het is belangrijk om tijdens een oefening – en tijdens een echte crisis – regelmatig kort contact met elkaar te hebben, om te horen wat er bij de anderen gebeurt. Je kunt elkaar dan waarschuwen voor zaken die je hebt gesignaleerd en sparren over eventuele mitigerende maatregelen die de verschillende bedrijven nemen.'

Zwart: 'Op alle vlakken ging dat inderdaad heel goed. Door via Vewin gezamenlijk op te treden, konden we bijvoorbeeld bij het ministerie van IenW de noodzakelijke prioriteitstelling van de drinkwatersector agenderen. IenW heeft dat goed opgepakt en een prioritering voor haar sectoren voor hulp en bijstand vanuit de overheid ingebracht bij het interdepartementale crisisoverleg. Als afzonderlijk bedrijf lukt je dat niet. Verder konden we door een aantal keer kort te overleggen veel relevante kennis en feiten uitwisselen, waardoor we goed inzicht kregen in de situatie.'

'We hebben duidelijk geleerd van eerdere oefeningen'

Hoe verliep de samenwerking met de overheid tijdens de oefening?

Bremer: 'Als het spannend wordt, hebben wij prioriteit nodig bij hulp en bijstand, bijvoorbeeld vanuit het team Hightech Crime van de politie als het gaat om forensisch onderzoek en/of bij het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC). In de praktijk zie je dat sommige partijen snel 'overlopen' van de drukte, waardoor je niet direct contact met ze krijgt.'

Zwart: 'De rol van het NCSC is vooral om ons op alle niveaus centraal te voorzien van actuele informatie die wij nodig hebben voor onze beeldvorming. Dat liep volgens mij goed. Andersom hebben wij ook sectorinformatie met hen gedeeld.'

Bremer: 'Wat we tijdens de oefening wel merkten, is dat het nuttig zou zijn om een overkoepelend situatiebeeld van alle vitale sectoren te hebben. In verband met mogelijke keten-effecten, is het goed om te weten wat er bij de collega-vitale sectoren gebeurt. Op basis daarvan kan je waar nodig aanvullende maatregelen treffen. We gaan als sector in gesprek met het NCSC over de vraag of zij kunnen voorzien in een dergelijk overkoepelend situatiebeeld.'

Lessons learned

Bremer: 'Deze oefening heeft weer eens aangetoond hoe belangrijk incident response is. Dit moet je goed borgen, desnoods via contracten met derden voor ondersteuning hierbij. De levering van drinkwater moet doorgaan. Dat is immers onze kerntaak.'

Zwart: 'Terugblikkend zijn wij heel tevreden over onze eigen organisatie, we hebben duidelijk geleerd van eerdere oefeningen. Iedereen wist wat hij of zij moest doen en we hoefden minder op elkaar te wachten. We hebben in de interne communicatievoorziening wat procedures pragmatischer gemaakt. Ook zijn we afgestapt van hele formele, schriftelijke communicatie naar het Netwerk Cybersecurity. We hebben gewerkt met snelle mondelinge situatie-rapportages of 'sit raps', dat ging prima. Ook de technische uitwisseling tussen de verschillende teams verliep goed. Verder hebben we natuurlijk veel geleerd en een schat aan verbeteringsuggesties opgehaald in de evaluatie. Zo gaan we bijvoorbeeld de rol van de informatiemanager nog beter inpassen en effectiever inzetten.'

De drinkwaterbedrijven en Vewin kijken terug op een geslaagde oefening, die heel nuttige leerpunten opleverde, maar vooral aantoonde dat de crisisorganisaties en het relatief nieuwe sectorale Netwerk Cybersecurity goed functioneren.

Scenario ISIDOOR 2023

Het scenario van ISIDOOR 2023 draaide om een fictieve softwareleverancier, Sysmetrics, die Availomon monitoringssoftware levert. Alle ISIDOOR-deelnemers gebruiken Availomon om interne systemen in de gaten te houden. Deze software is dus wijdverspreid binnen de vitale en digitale infrastructuur van Nederland. Een fictieve statelijke actor is binnengedrongen bij Sysmetrics en heeft toegang (een zogeheten backdoor) in Availomon ingebouwd. Doordat de actor deze toegang actief misbruikt en er een fout in een software-update van Availomon is gesloten, ontstaan bij verschillende organisaties verstoringen in de dienstverlening en gaan er alarmbellen af. De verstoringen beginnen klein, maar gedurende de oefening krijgen er steeds meer partijen last van, waardoor uiteindelijk de nationale crisisstructuur geactiveerd moet worden.

Spectaculaire gestuurde boring Hansweert soepel verlopen

Evides moest haar grote drinkwatertransportleiding bij Hansweert verleggen, omdat de primaire waterkering hier in opdracht van Waterschap Scheldestromen wordt verbreed en verhoogd. Dit gebeurde deels door een gestuurde boring. Dertien hijskranen hielden de 458 meter lange drinkwatertransportleiding op de juiste hoogte en 'begeleiden' deze gedurende de horizontale boring onder de regionale waterkering Schoorse Oudedijk door. In totaal is 1.400 meter leiding nieuw aangelegd.

Water verbindt, ook in Europa!

Water verbindt, ook in Europa!

Nederland staat – als grote Europese delta – op het gebied van water voor diverse uitdagingen, zoals vervuilende stoffen, droogte, extreme hoosbuien en zeespiegelstijging. Water en bodem staan onder druk. We werken hard aan een toekomstbestendig Nederland, maar daarbij hebben we Europa nodig.

Ontwikkelingen in andere landen zijn van invloed op de waterkwaliteit en -kwantiteit in Nederland. Dit vraagt om grensoverschrijdende oplossingen. Om de toekomst van het watersysteem en drinkwatervoorziening in Europa op langere termijn te garanderen, moet water hoger op de Europese politieke agenda. Vewin pleit voor een verbetering van de water- en bodemkwaliteit middels het behalen van de KRW-doelen in samenwerking met andere lidstaten, bronaanpak en een milieubewust en streng stoffenbeleid.

Door toenemende droogte in Europa is het waterverdelingsvraagstuk een thema dat nadrukkelijker op de Europese radar moet komen. Er moeten manieren gevonden worden om water beter vast te houden in droge regio's. Op andere plekken moeten er juist extra beschermingsmaatregelen worden genomen tegen een teveel aan water. Er moet meer worden geïnvesteerd in het watersysteem en de drinkwatervoorziening. Dit is noodzakelijk om op een duurzame manier aan de toenemende watervraag te kunnen voldoen. waterweerbaarheid moet de volgende topprioriteit zijn voor de Europese Unie!

Waterspiegel vroeg aan zes kandidaat-parlementsleden wat hun speerpunten zijn op het gebied van duurzaamheid en water.

Tom Berendsen, CDA

'Drinkwater is een schaars en publiek goed dat bescherming en veel meer aandacht verdient binnen Europa. We moeten beter met ons water omgaan. Water dat niet vervuild of verspild wordt, hoeft ook niet (energie-intensief) gezuiverd te worden. Vanwege de deltafunctie die Nederland vervult voor verschillende rivieren, ligt de basis bij het voorkomen van vervuiling en verspilling vanaf de oorsprong. Europese regels over het verbieden van het lozen van afvalwater moeten in de gehele EU worden gehandhaafd op basis van gelijke normen en meetmethoden, waarbij de vervuiler betaalt.'

'Waterkwaliteit en -management zijn momenteel al een punt van zorg, waterkwantiteit wordt naar verwachting zelfs een van de grootste uitdagingen van de 21e eeuw. Als gevolg van klimaatverandering worden waterschaarste en overstromingen een groter risico, dit vraagt om een gezamenlijke Europese aanpak. Daar hebben we u voor nodig.'

'Wij Nederlanders zijn wereldkampioen watermanagement. Het zijn waterschappen en drinkwaterbedrijven die op basis van jarenlange ervaring, regionale kennis en expertise weten hoe ons land werkt en waar je het water vandaan haalt. Water van wereldkwaliteit. Dat merk je wanneer je hier in Brussel de kraan opentrekt voor een glaasje water of pot koffie. Zowel ik, als mijn koffieapparaat verlangen naar een glaasje helder Nederlands drinkwater.'

Tom Berendsen, CDA.

Gerben-Jan Gerbrandy, D66.

Gerben-Jan Gerbrandy, D66

'Voor D66 betekent duurzaamheid dat we goed zorgen voor mensen, voor het milieu en voor onze economie. Grondstoffen, zoals fossiele brandstoffen en zoetwater, worden steeds schaarser. Het moet dus écht anders. We moeten ons niet verzetten tegen verandering, maar het omarmen als dé kans om te bouwen aan een gezonde economie. Voor D66 betekent dat: groene en gezonde banen in een schoon land. Europa is daarin onmisbaar. Alleen door in Europa samen te werken, kunnen we vervuiling stoppen en zorgen voor een gezonde leefomgeving. Wat dat betreft zijn de Europese ontwikkelingen op het gebied van landbouw niet best: vooruitgang wordt geblokkeerd. Op het gebied van groene industrie zie ik wel vele lichtpuntjes: Europa wil echt toe naar een duurzame industrie en werkt daarin goed samen.'

'We mogen ons echt wel wat meer zorgen gaan maken over een mogelijk drinkwatertekort. D66 vraagt hier regelmatig aandacht voor. Waterbesparing door mensen en bedrijven is cruciaal. Ook moet Nederland meer doen om te voldoen aan de Europese Kaderrichtlijn Water. Dat is goed voor de drinkwatervoorziening én voor de natuur. We worden ook heel enthousiast van slimme innovaties, zoals grijswatersystemen voor huizen en bedrijven. Daar moeten we ons ook Europees voor inzetten, zodat die markt groeit en de producten goedkoper worden!'

Anja Hazekamp, Partij voor de Dieren

'De voorzichtige groene koers die Brussel een kleine vijf jaar geleden inzette, staat tijdens de aankomende Europese verkiezingen op het spel. Na aanhoudende klimaatprotesten en groeiend groen verzet vanuit het Europees Parlement, kondigde de Europese Commissie in 2020 diverse maatregelen aan om dieren, natuur en milieu beter te beschermen. Daaronder de Green Deal, van boer tot bordstrategie en de duurzaamheidsstrategie voor chemische stoffen. Zij bevatten cruciale voorstellen om grond- en oppervlaktewateren beter te beschermen, zoals een halvering van het gebruik van landbouwgif en meststoffen, en een limiet aan de verkoop van antimicrobiële stoffen. Het bereiken van een gifvrij milieu werd als ultiem doel gesteld.'

'Onder druk van commerciële belangen en boerenprotesten werden gaandeweg de jaren echter steeds meer van de beloofde voorstellen uitgesteld of afgezwakt. De aanscherping van de Europese chemicaliën wetgeving (REACH) – aangekondigd voor eind 2022 – laat nog steeds op zich wachten. Het wél gepubliceerde voorstel om vervuiling door landbouwgif aan te pakken, werd door Ursula von der Leyen onlangs weer ingetrokken als geste aan protesterende boeren. Ook andere verduurzamingsmaatregelen staan op losse schroeven. Een sterke stem voor dieren, natuur en milieu in het Europees Parlement is juist nú van wereldbelang.'

Anja Hazekamp, Partij voor de Dieren.

Veerle Smit, Volt.

Veerle Smit, Volt

'Volt streeft naar een wereld waar we in harmonie leven met de natuur. Een 'nul-uitstootsamenleving', waarin technologische innovaties het verdienvermogen van Europa veiligstellen, en de vrije markt begrensd is door wat de aarde aankan en wat mensen nodig hebben. We zitten momenteel tegen de planetaire grenzen aan. We moeten klimaatverandering en vervuiling tegengaan. En dat moeten we in Europa samen doen, want ons natuurlijke systeem, lucht en water houdt zich niet aan landsgrenzen.'

'Wat water betreft, wil Volt de Kaderrichtlijn Water actualiseren en de implementatie versnellen, aangezien nu maar 40% van de oppervlaktewateren in Europa in een goede ecologische staat verkeert. Dilemma zit in het 'hoe'. Aan de ene kant wil je ervoor zorgen dat zo weinig mogelijk stoffen in het milieu komen. Volt is dan ook van mening dat de vervuiler moet betalen. Ook willen we een Europees verbod op stoffen waarvan wetenschappelijk bewezen is dat ze schadelijk zijn voor gezondheid en milieu. Tegelijkertijd zijn bepaalde stoffen, zoals PFAS, al wijdverspreid in het milieu. We moeten ervoor waken dat stoffen ook daadwerkelijk worden afgebroken en niet opnieuw geloosd worden in het milieu.'

'Verder komt extreme droogte door klimaatverandering steeds vaker voor in Europa, ook in Nederland. Omgaan met deze nieuwe realiteit vergt een enorme transitie in de manier waarop Nederland en andere landen omgaan met waterbeheer.'

Jeannette Baljeu, VVD.

Jeannette Baljeu, VVD

'Als gedeputeerde Water zie ik de vraagstukken waar we vandaag mee geconfronteerd worden. Schoon water en een schone bodem zijn van belang en de EU stelt de normen vast. Landen bepalen dan zelf hoe ze aan deze normen voldoen. Dat blijft mijn inzet, waarbij er oog voor moet zijn dat uitvoering vaak op lokaal niveau ligt, dat breng ik natuurlijk mee. Zeker op het gebied van water moeten we binnen de EU rekening houden met het feit dat vraagstukken over landsgrenzen heen gaan. Als VVD zullen we erop letten dat er – voor o.a. boeren – wel een hele grote stapeling van vraagstukken en soms ook tegenstrijdige vragen op één bord terechtkomen. Dit zal meer als één systeem moeten worden bekeken. Het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid zou dan ook meer ingezet moeten worden om boeren te ondersteunen in de transitie naar een duurzame toekomst.'

'Schoon en voldoende drinkwater is belangrijk. Dit is ook gekoppeld aan voldoende en schoon zoetwater en dat heeft wat mij betreft zeker meer Europese aandacht nodig. Het in het milieu brengen van niet-natuurlijk afbreekbare stoffen willen we zoveel mogelijk tegengaan. Met het oog op klimaatverandering en zeespiegelstijging zullen er nieuwe uitdagingen komen, daar kunnen we de ogen niet voor sluiten. Door de verschillen in positie, klimaat en historie van de EU-lidstaten te benutten, kunnen EU-lidstaten elkaar versterken bij het behalen van doelstellingen op het gebied van klimaat, energie, natuur en landbouw. Hier kunnen we meer gebruik van maken voor het halen van de totale doelstellingen op EU-niveau.'

Sander Smit, BoerBurgerBeweging

'Ik ben Sander, 38 jaar, bestuurskundige en werkzaam als relatiemanager en adviseur met betrekking tot overheidsdeelnemingen, grondstoffen en energie. Ik heb ruim acht jaar als persoonlijk beleidsadviseur landbouw, platteland, milieu, water, klimaat, visserij en wildbeheer gewerkt binnen de EVP-Fractie in het Europees Parlement.'

'Als beoogd lijsttrekker namens BoerBurgerBeweging wil ik me sterk maken voor een eerlijker, gelijk speelveld bij de uitvoering van Europese (drink)waterwetgeving door de lidstaten en voor erkenning van inspanningen van voedselmakers, zoals uit de uitstekende score van derogatiebedrijven in de melkveehouderij blijkt. Daarbij moeten de verschillende geografische en demografische omstandigheden per lidstaat in ogenschouw worden genomen voor maatwerk. Een laaggelegen, dichtbevolkte delta is nu eenmaal geen bergbeekje. De Nederlandse tenuitvoerlegging en het EU-'one size fits all' dienen niet de verduurzaming, maar vergaande dubbele beleidsagenda's zonder democratisch draagvlak. Starre wetgeving zoals de Nitraatrichtlijn is hopeloos verouderd en remt duurzame innovaties van de 21e eeuw zoals de inzet van kunstmestvervangers, struviet- en fosfaatterugwinning. Op het gebied van zeer zorgwekkende stoffen en medicijnresten wil ik mijn eigen ervaring inzetten voor de aanpak van deze problematiek. Tot slot zullen we als BBB voor de waterveiligheid blijven hameren op actief wild- en plaagdierbeheer, ook via grensoverschrijdende Europese samenwerkingsaanpak en WBE's.'

Sander Smit, BBB.

COLOFON

Waterspiegel is een periodieke uitgave van Vewin, de Vereniging van waterbedrijven in Nederland. Waterspiegel brengt nieuws, achtergronden en opinies uit de wereld van (drink)water en aanverwante sectoren.

WWW.VEWIN.NL

HOOFDREDACTEUR

Madelon Vink, vink@vewin.nl

REDACTIE

Arjen Frentz, Hans de Groene, Madelon Vink, Patricia van der Linden, Noortje van Zijl, Philip Reedijk
redactiewaterspiegel@vewin.nl

INTERVIEWS EN EINDREDACTIE

Philip Reedijk

FOTOGRAFIE EN ILLUSTRATIES

Maas Communicatie/Tom Pilzecker, Dirk Hol, Adobe Stock, Vewin, Shutterstock.

ABONNEMENTEN

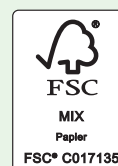
Waterspiegel wordt gratis toegezonden aan mensen die beroepsmatig betrokken zijn bij de watersector. Adreswijzigingen sturen naar info@vewin.nl. Verzoeken om een abonnement zijn ter beoordeling van de hoofdredactie: redactiewaterspiegel@vewin.nl.

Artikelen uit deze uitgave mogen worden overgenomen na toestemming van de uitgever. De gebruikte foto's zijn bedoeld als illustratie en hoeven niet de beschreven situatie letterlijk weer te geven. De redactie heeft zijn uiterste best gedaan om alle copyright-houders van gebruikt beeldmateriaal op te sporen. Indien u meent dat u rechthebbende bent, kunt u zich bij ons melden.

Waterspiegel wordt verzonden in een seal van biofolie. Deze mat-transparante folie is binnen 90 dagen volledig composteerbaar en mag dus in de GFT-bak. Biofolie is gemaakt van de reststoffen van maaisproducten en aardappelzetmeel.

UITGEVER

Philip Reedijk, Maas Communicatie
Maaskade 38, 3071 NB Rotterdam,
010 – 404 80 41,
www.maascommunicatie.nl

Water in actie

Drinkwaterbedrijven hebben steeds grotere uitdagingen op het gebied van de beschikbaarheid en kwaliteit van drinkwaterbronnen. Tijd voor 'Water in actie'! De Unie van Waterschappen en Vewin vragen het nieuwe kabinet:

- Bescherm drinkwaterbronnen en zorg voor voldoende gebieden om water vast te houden;
- Zet in op strenge bronaanpak bij watervervuiling;
- Pak de voortrekkersrol bij het verbeteren van waterkwaliteit;
- Neem regie bij de nationale aanpak waterbesparing;
- Geef financiële ruimte om onze wettelijke taken uit te voeren.

